

זמן של בני חורין – לוח השנה כמעצב זהות

רקע למורה על היחידה

היחידה משתייכת לתחום הדעת "שבילי מורשת" לחטיבת הביניים, ומתמקדת בבירור זהות יהודית-ישראלית, ובפרט בתפיסת המושג "זמן" - לא כנתון טכני או יומן מטלות יבש, אלא כביטוי עמוק לחירות ולעיצוב זהות אישית וקבוצתית. נקודת המוצא הרעיונית של היחידה היא המצווה הראשונה שניתנה לעם ישראל כקולקטיב ערב היציאה ממצרים: "הַחֲדָשׁ הַזֶּה לָכֶם." דרך עיסוק בטקסטים מגוונים – מקראיים, פרשניים, פילוסופיים ותרבותיים – היחידה בוחנת את ההבדל הקיומי בין זמן של עבד, המנוהל על ידי אחרים, לבין זמן של בן חורין, המנהל את זמנו ומעניק לו משמעות. לאורך היחידה נכיר את המנגנונים הקוסמיים והתרבותיים של לוחות השנה השונים (השמש, הירח והמשולב היהודי) ונחקור את המתח המפרה שבין "שנה" (חזרה, קביעות ושינון) לבין "חודש" (התחדשות, שינוי וצמיחה פנימית). הטקסטים והפעילויות משמשים בסיס לשיח ערכי-פרשני ומזמינים את התלמידים לפתח עמדה ביקורתית ורפלקטיבית כלפי ניהול הזמן שלהם בעולם מודרני וגלובלי.

השאלה המניעה

"למי שייך הזמן שלי?" – האם לוח השנה הוא רק מערכת לחצים חיצונית המנהלת אותנו, או שהוא כלי תרבותי ורוחני המאפשר לנו ליצור משמעות, חירות ובחירה אישית? השאלה היא פתוחה, טעונה ורלוונטית באופן ישיר לחייהם של תלמידי חטיבת הביניים (כיתות ז'-ח'), והיא משמשת חוט השני המארגן את הקריאה, הדיון, הכתיבה והיצירה לאורך כל חמשת השיעורים.

מטרות היחידה

- **מטרות זהות וערכיות:** לפתח בקרב התלמידים זהות גמישה ומודעת, המסוגלת לנווט בין עולמות תוך שמירה על נאמנות למורשת ולתרבות הלאומית; להבין את החשיבות של לוח השנה הכולל סיפור משותף ומייצר שפה ערכית וקהילתית לאורך זמן.
- **מטרות ייחודיות תלויות גיל (כיתות ז'-ח'):** מתן לגיטימציה לבחינת שאלות של שייכות, עצמאות וזהות; חיזוק תחושת הביטחון בניהול הזמן האישי מול ציפיות סותרות של משפחה, קבוצת השווים (חברים) והחברה המודרנית; יצירת מרחב כיתתי בטוח לשיח גלוי על כפייה לעומת בחירה.
- **מטרות פדגוגיות ותוכניות:** להבין את הקשר המהותי בין בעלות על הזמן לבין מושג החירות; להכיר את המנגנונים המדעיים והתרבותיים של הלוח השמשי (הגרגוריאני), הירחי (המוסלמי) והמשולב (היהודי); לנתח אטימולוגית ורעיונית את המושגים "שנה" ו"חודש"; לפתח מיומנויות של ניתוח טקסט, חשיבה מטאפורית, השוואה מורכבת וביטוי עצמי יצירתי.

מפת היחידה

שמש וירח: הלוגיקה של לוחות השנה

מטרות השיעור

תוכן	מיומנות	ערכים
הכרת המנגנונים המדעיים והתרבותיים של שלושה לוחות שנה: הגרגוריאני (שמש), המוסלמי (ירח) והיהודי (המשולב); הבנת תפקיד "עיבור השנה" בתיאום בין השמש לירח.	זיהוי קטגוריות, השוואה מרובת משתנים, ניתוח מערכות מורכבות, עבודת צוות וחקר קבוצתי.	הבנה שתרבויות שונות תופסות ומארגנות את הזמן באופן שונה; הערכת הפתרון התרבותי-יהודי השומר על זיקה עמוקה הן למחזור הטבע (עונות) והן להתחדשות (חודשים).

מבנה השיעור

1 פתיחה (10 דקות)

מקורות ומשאבי הלימוד - ראה "ספריית תוכן ומקורות"

- תמונות של שמש (יציבות, עונות קבועות, 365 יום) מול ירח (משתנה, מולד והתמעטות, 29.5 יום)

דרכי הוראה	
סיעור מוחות כיתתי המורה מציג דגמים או תמונות ושואל: "מה ההבדל בין מעקב אחרי השמש למעקב אחרי הירח? אילו מחזורים הם מייצרים?"	
מיומנויות	מוקדי לימוד
חשיבה אנליטית, קישור ידע קודם במדעים ובגיאוגרפיה	מה קובע את הזמן בטבע? חשיפת התלמידים לשני גרמי השמיים המרכזיים
תוצר לשלב זה	
מיפוי ראשוני על הלוח של המושגים "מחזור השמש" לעומת "מחזור הירח".	

2 גוף השיעור (25 דקות)

מקורות ומשאבי הלימוד - ראה "ספריית תוכן ומקורות"

- לוח גרגוריאני (שמש, יציבות עונתית)
- לוח מוסלמי (ירח בלבד, 354 יום, נדידת חגים)
- לוח יהודי (שילוב: חודשים לפי הירח, אך שנה מתואמת לשמש באמצעות הוספת חודש אדר ב' – שנה מעוברת, כדי שפסח יהיה תמיד באביב)

דרכי הוראה

למידת עמיתים ועבודה בקבוצות חקר

כל קבוצה מקבלת כרטיסיית מידע. עליהם לפצח את ה"דילמה" של הלוח שלהם (למשל: בלוח המוסלמי החגים נודדים בין העונות, בלוח הלועזי אין קשר למצב הירח).

מיומנויות	מוקדי לימוד
חילוך מידע, עבודת צוות, זיקוק טיעונים	חקר קבוצתי: לוחות השנה חלוקת הכיתה ל-3 קבוצות גדולות (או שלשות), שכל אחת חוקרת לוח אחר ומאתרת יתרונות וחסרונות.

תוצר לשלב זה

כרזה קבוצתית קטנה או רשימת מאפיינים של הלוח שנחקר.

3 סיכום השיעור (10 דקות)

מקורות ומשאבי הלימוד - ראה "ספריית תוכן ומקורות"

- טבלה ריקה על הלוח עם עמודות: שם הלוח, מבוסס על, יתרון תרבותי, אתגר / חיסרון

דרכי הוראה

הוראה פרונטלית משתפת וסיכום גרפי.

המורה מוביל להבנה שהלוח היהודי מייצג פשרה מורכבת ומרתקת בין היציבות (שמש) להתחדשות (ירח).

מיומנויות	מוקדי לימוד
השוואה, הכללה, חשיבה מערכתית	המליאה המשווה נציג מכל קבוצה מציג את הלוח שלו, והמורה מרכז את הנתונים בטבלה אחת כוללת.

תוצר לשלב זה

טבלה משווה מלאה במחברות התלמידים: "מפת לוחות השנה של האנושות"

ספריית תוכן ומקורות

מקור מדעי-תרבותי

סקירה השוואתית בין המנגנונים הקוסמיים:

הלוח הגרגוריאני (מכונה: לועזי) מושתת על מחזור השמש בלבד, כ-365 ימים מחולקים ל-12 חודשים, קביעות אקלימית.

הלוח ההג'רי (מוסלמי) מושתת על מחזור הירח בלבד, כ-354 ימים שמהווים 12 מחזורים של סיבוב הירח, חגים נודדים על פני עונות השנה.

הלוח העברי המסורתי מנגנון משולב מושתת על מחזורי השמש והירח ומשתמש בעיבור השנה – הוספת חודש אדר ב' 7 פעמים בכל מחזור של 19 שנים – כדי לשמור על החגים בעונתם המקורית, כגון חג האביב.

תמונות להמחשה

שמש (יציבות, עונות קבועות, 365 יום) מול ירח (התחדשות, מולד והתמעטות, 29.5 יום)

